

het verhaal

Geroofde werken van Egon Schiele kwamen via België op de markt

ROOFKUNST Bij drie Amerikaanse musea zijn kunstwerken van Egon Schiele in beslag genomen omdat het om naziroofkunst zou gaan, en dat is niet de eerste keer. Maar in dit geval zouden de werken via België in de VS zijn beland.

De openbaar aanklager van Manhattan heeft in drie musea – in Chicago, Pittsburgh en Ohio – telkens een werk van Egon Schiele in beslag laten nemen. Dat meldde *The New York Times* vorige week.

Twee keer ging het om een tekening van waterverf en potlood. *Russische krijgsgevangene*, een werk uit 1916, werd in het Art Institute in Chicago aan de ketting gelegd. *Meisje met zwart haar*, uit 1911, zat in de collectie van het Allen Memorial Art Museum in Ohio. Het derde werk, de potloodtekening *Portret van een man* uit 1917, bevond zich in de Carnegie Museums in Pittsburgh.

Het gaat niet om schilderijen, maar om werken op papier. Toch gaat het om waardevolle werken. Alles waar de naam van de Weense expressionist Egon Schiele op staat, heeft een prijs. In dit geval wordt de waarde van de werken tussen een miljoen

en anderhalf miljoen dollar geschat. Telkens zijn het de drie erfgenamen van de joodse cabaretier Fritz Grünbaum die de opdracht tot inbeslagname gaven. Ze argumenteren dat zijn kunstcollectie door de nazi's in beslag genomen is.

Voor de musea kwam dat als een donderslag bij heldere hemel. Zij voeren aan dat ze de werken in goed vertrouwen aan hun collectie hebben toegevoegd. Het museum van Ohio heeft het betrokken werk zelfs al van in 1958 in bezit, dat van Pittsburgh van in 1960.

De erven-Grünbaum hebben het plan opgevat om zo veel mogelijk kunst terug te krijgen. Via een website proberen ze de geroofde collectie maximaal zichtbaar te maken: er staat informatie op van 236 werken. De jongste jaren hebben de erven opmerkelijke resultaten behaald. Daarvoor moesten ze soms juridisch een stevig robbertje

uitvechten. In 2015 claimden ze bij de Londense kunsthandelaar Richard Nagy twee waterverftekeningen. Na een rechtsgang van zeven jaar, die bekend staat als de zaak Reif versus Nagy, kregen ze *Vrouw met zwarte schort* (1911) en *Vrouw die haar gezicht verbergt* (1912) terug. Vorig jaar werden die werken dan bij Christie's verkocht voor respectievelijk 500.000 en 2,5 miljoen dollar.

Vermoord in Dachau

De erven hebben meerdere ijzers in het vuur liggen. Vorig jaar dienden hun advocaten bij het Santa Barbara Museum of Art in Californië een claim in om de potloodtekening *Portret van de vrouw van de kunstenaar* van Schiele (1915) terug te krijgen. In december kwamen daar rechtszaken bij in New York: bij de Morgan Library and Museum en bij het MoMa, dat het aquarel

Prostituee sinds 1957 in zijn bezit heeft. Daar zullen we zonder twijfel nog van horen, ook al omdat een collectie als deze opsporen een levenswerk is. Grünbaum bezat meer dan 400 werken.

Hoe kwam Grünbaum aan zo'n uitgebreide verzameling? Hij studeerde rechten, maar vanaf 1906 begon hij in Wenen op te treden als cabaretier en liedjeszanger. Met zijn radde tong oogstte hij bijval in de kofiehuizen. Hij trok ook op met de kunstenaars van de Wiener Secession. Op die manier kwam hij aan kunstwerken van Gustav Klimt en Oskar Kokoschka, en ook liefst 80 werken van Egon Schiele. Hij had daarnaast kunst van Max Liebermann, Lovis Corinth en ook meer klassiek werk van Goya, Dürer en Rembrandt.

Tijdens de jaren '30 moet Grünbaum zich iets te scherp over het nationaalsocialisme hebben uitgelaten. Dat zou hem zuur opbreken. Nazi-Duitsland had in 1938 nog maar net Oostenrijk geannexeerd toen Grünbaum in het concentratiekamp van Dachau werd opgesloten. De nazi's namen ook de vrijheid om zijn kunstcollectie te inventariseren en er de waarde van te schatten. Ze kwamen uit op meer dan 400 werken, volgens hen voor een waarde van 5.791 rijksmark. Al die tijd wachtte zijn vrouw Lilli (officieel Elisabeth Herzl) op zijn terugkeer. Ze wachtte vergeefs. Op 14 januari 1941 overleed hij in het kamp.

De broer van Lilli, Max Herzl, was in de loop van de jaren '30 naar Antwerpen gemigreerd om er in de diamantsector te werken. Uit zijn dossiers in het Rijksarchief van België blijkt dat hij als het ware een vooruitgeschoven post was die alles uit de kast haalde om zijn familieleden te redden. Toen de nazi's na de Anschluss in 1938 hun anti-Joodse maatregelen uitrolde, hing hun leven aan een zijden draadje. In Wenen brak paniek uit en piekten de zelfmoordcijfers. Emigreren naar België was een hachelijke onderneming, omdat de ambassades door de aanzienlijke migratiestroom consignes hadden gekregen om niet te kwistig te zijn bij de uitreiking van visa.

Vluchten uit Oostenrijk

Max Herzl schakelde zijn kennissen van de Antwerpse diamantwereld in om een lobbyactie op het getouw te zetten. De eersten waarvoor hij dat deed, waren zijn zus Mathilde en zijn schoonbroer Sigmund Lukacs. Die laatste werd snel na de Anschluss

De erven-Grünbaum hebben het plan opgevat om zo veel mogelijk kunstwerken terug te krijgen en ze hebben de jongste jaren opmerkelijke resultaten behaald. Ze moesten daarvoor soms juridisch een stevig robbertje uitvechten

Mathilde Herzl. © rr

Sigmund Lukacs. © rr

Russische krijgsgevangene, uit 1916. De beelden van de drie geconfisqueerde werken (groot) zijn vrijgegeven door de openbaar aanklager in New York. © ap